

**КИЧИК БИЗНЕС СУБЪЕКТЛАРИНИНГ ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТИНИ
РИВОЖЛАНТИРИШ МЕХАНИЗМЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ****Суюнов Дилмурод Холмуродович***Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби, иқтисод фанлари доктори профессор***Мусинова Мухлиса Азаматовна***Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги**"Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби"**магистр тингловчи,*

Аннотация. *Мазкур мақолада кичик бизнес субъектларининг инновацион фаолиятини ривожлантириш механизмларини такомиллаштиришнинг назарий-услубий асослари, институционал омиллари ва амалий йўналишлари таҳлил қилинган. Тадқиқотда инновацион фаолиятни фақат янги маҳсулот яратиш билан эмас, балки бошқарув, маркетинг, сервис, рақамлаштириш, логистика ва кооперация соҳаларидаги янгиланишлар мажмуаси сифатида талқин қилиш зарурлиги асосланади.*

Калит сўзлар. *кичик бизнес, инновация, инновацион фаолият, рақобатбардошлик, рақамлаштириш, кластер, молиявий механизм, технология трансфери, стартап, инновацион инфратузилма.*

Abstract. *This article examines the theoretical, institutional and practical foundations for improving the mechanisms that support innovative activity in small business entities. Innovation is interpreted not only as the creation of new products, but also as a complex process that encompasses organizational, managerial, technological, marketing, service and digital transformations. The paper identifies the main barriers that restrain innovation in small business: limited access to finance, uneven development of innovation infrastructure across regions, insufficient managerial and technological competencies, high market uncertainty, weak links between science and production, and the absence of a stable system for commercialization.*

Keywords. *small business, innovation, innovative activity, competitiveness, digitalization, cluster, financial mechanism, technology transfer, startup, innovation infrastructure.*

Кириш

Жаҳон иқтисодиётида кичик бизнес субъектлари иш ўринлари яратиш, ҳудудий ривожланишни кўллаб-қувватлаш, бозорда рақобат муҳитини мустаҳкамлаш ва аҳоли даромадларини оширишда муҳим ўрин тутди. Бироқ замонавий иқтисодиётда кичик бизнеснинг барқарор ўсиши фақат анъанавий ишлаб чиқариш ёки савдо операциялари

билан эмас, балки унинг инновация яратиш, янги технологияларни ўзлаштириш ва тез ўзгарувчан бозор шароитига мослашиш қобилияти билан белгиланади. Шу маънода инновацион фаолият кичик бизнеснинг ички ривожланиш омили бўлиш билан бирга, мамлакат иқтисодийтини диверсификация қилиш, импорт ўрнини босиш, экспорт салоҳиятини ошириш ва юқори қўшилган қийматли маҳсулотлар улушини кенгайтиришнинг ҳам муҳим воситаси ҳисобланади.

Инновация тушунчаси иқтисодий адабиётларда кўп қиррали мазмунга эга. Уни фақат ихтиро ёки янги техника яратиш жараёни сифатида эмас, балки қиймат яратадиган янгиликни амалиётга жорий этиш жараёни сифатида талқин қилиш мақсадга мувофиқ. Шумпетер аънанасида инновация янги комбинациялар орқали иқтисодий ривожланиш манбаи сифатида кўрилса, замонавий ёндашувларда у бозор эҳтиёжи, технология, бошқарув ва институционал муҳитнинг ўзаро таъсири натижаси сифатида изоҳланади. Шу боис кичик бизнес учун инновация – бу нафақат янги маҳсулот, балки янги бизнес-модель, янги сервис формати, рақамли сотув канали, ишлаб чиқариш жараёнини ихчамлаштириш ёки кооперацион занжирда янги ўрин эгаллашни ҳам англатади.

Кичик бизнесда инновацион фаолиятнинг ўзига хос хусусияти унинг юқори мослашувчанлиги ва ресурслар чекланганлиги ўртасидаги зиддият билан боғлиқ. Бир томондан, кичик корхона йирик тузилмаларга қараганда бюрократик тўсиқлардан камроқ холи бўлади, ички қарор қабул қилиш тез кечади ва бозор сигналига сезгирлик юқори бўлади. Иккинчи томондан, инновация учун зарур бўлган молия, замонавий технология, тадқиқот ишлари, юқори малакали кадр ва ҳуқуқий маслаҳат каби ресурслар уларда нисбатан кам. Шунинг учун кичик бизнес инновациясининг самарадорлиги кўп ҳолларда ташқи муҳит – давлат сиёсати, инфратузилма, молиявий бозор, таълим тизими ва кооперацион алоқалар – қанчалик қўллаб-қувватловчи эканига боғлиқ бўлади.

Кичик бизнес субъектларида инновацион фаолиятни чекловчи омиллар

Кичик бизнесда инновацион фаолиятни кучайтириш зарурати кўпинча тан олинса-да, унинг амалий суръати турли тўсиқлар туфайли секин кечмоқда. Биринчи тўсиқ – молиявий омил. Инновация тез натижа бермаслиги, лойиҳаларда ноаниқлик юқорилиги ва гаров таъминоти муаммоси сабабли кичик корхоналар учун узоқ муддатли ҳамда арзон ресурсларга етишиш осон эмас. Натижада тадбиркорлар кўп ҳолларда инновацияни стратегик инвестиция сифатида эмас, қўшимча харажат сифатида қабул қилади.

Иккинчи тўсиқ – инновацион инфратузилманинг етарли эмаслиги. Технопарк, лаборатория, прототиплаш маркази, сертификатлаш хизматлари, маркетинг ва

патентлаш бўйича маслаҳат каби институтлар барча ҳудудларда бир хил ривожланмаган. Бу эса ҳудудий тенгсизликни кучайтиради: йирик шаҳарларда инновацияни жорий этиш имконияти нисбатан юқори бўлса, чекка ҳудудларда тадбиркор асосан анъанавий фаолият турлари билан чекланиб қолади.

Учинчи тўсиқ – кадрлар ва менежмент муаммосидир. Кичик бизнес эгалари кўпинча операциявий фаолият билан банд бўлгани сабабли стратегик инновацияни режалаштиришга етарли вақт ажратмайди. Корхонада технология менежменти, рақамли маркетинг, интеллектуал мулк, лойиҳа бошқаруви ва маълумотларга асосланган қарор қабул қилиш компетенциялари заиф бўлса, инновация тасодифий ташаббус даражасида қолиб кетади.

Тўртинчи тўсиқ – илм-фан ва ишлаб чиқариш ўртасидаги интеграция пастлигидир. Илмий ишланмалар кўп ҳолларда бозор эҳтиёжи билан боғланмайди, тадбиркор эса университет ёки тадқиқот марказида қандай ечим мавжудлигидан хабардор эмас. Технология трансфери институти ривожланмаган жойда инновация тасодифий алоқаларга боғлиқ бўлиб қолади.

Бешинчи тўсиқ – бозор ахбороти ва рискларни бошқариш тизимининг етарли эмаслиги. Тадбиркор янги маҳсулотни ишлаб чиқишдан олдин истеъмолчи талаби, рақобат муҳити, сертификатлаш талаблари ва экспорт бозори шартлари ҳақида тўлиқ маълумотга эга бўлмаса, инновацион қарор қабул қилишдан эҳтиёт қилади. Демак, инновацияни чекловчи омиллар фақат ресурс танқислиги эмас, балки ахборот, кооперация ва бошқарув маданияти билан ҳам узвий боғлиқ.

Инновацион ривожланиш механизмларини такомиллаштиришнинг устувор йўналишлари

Кичик бизнес субъектларининг инновацион фаолиятини ривожлантириш механизмларини такомиллаштириш, аввало, институционал-ҳуқуқий муҳитни янада барқарор ва рағбатлантирувчи шаклга келтиришни талаб этади. Бу ерда қонунчилик базасининг мавжудлиги етарли эмас; муҳим жиҳат – тадбиркор учун қоидаларнинг тушунарли, амалий ва прогноз қилинадиган бўлиши. Инновацион лойиҳаларни рўйхатдан ўтказиш, лицензия ва сертификатлаш жараёнларини соддалаштириш, интеллектуал мулкни ҳимоя қилиш механизмларини кучайтириш, илмий ишланмаларни тижоратлаштиришда ҳуқуқий кафолатларни мустаҳкамлаш ушбу йўналишнинг марказий вазифаларидир.

Иккинчи устувор йўналиш – молиявий-иқтисодий механизмларни диверсификация қилиш. Инновацияни қўллаб-қувватлаш фақат банк кредити билан чекланмаслиги керак. Грантлар, мақсадли субсидиялар, инноватор корхоналар учун солиқ рағбатлари, лизинг инструментлари, кафилик жамғармалари, старт-ап молиялаштириши ва

хусусий инвестицияни жалб қилувчи шериклик схемалари бир-бирини тўлдирувчи тизимга айланиши зарур. Молиявий механизмлар натижадор бўлиши учун уларнинг мезонлари шаффоф, танлов жараёни очиқ ва мониторинги доимий бўлиши лозим.

Учинчи йўналиш – инновацион инфратузилмани худудий кесимда кенгайтириш. Бизнес-инкубатор, акселератор, технопарк, прототиплаш маркази, стандартлаштириш ва сертификатлаш лабораториялари, консалтинг ва маркетинг хизматлари бир нечта марказларда эмас, балки иқтисодий фаол худудлар бўйлаб тақсимланган тарзда ривожланиши керак. Худудий инфратузилма тадбиркор учун инновацияга кириш босқичининг транзакцион харажатларини камайтиради. Масалан, лойиҳа ғоясидан тортиб намуна тайёрлаш, синовдан ўтказиш, бозорга чиқиш ва экспорт каналларига уланишгача бўлган жараён “ягона инновацион хизмат занжири” асосида ташкил этилса, кичик бизнеснинг инновацияга тайёрлиги сезиларли ошади.

Тўртинчи йўналиш – рақамли экотизимни шакллантириш. Рақамлаштириш инновацияни фақат IT-сектор учун эмас, анъанавий соҳалар учун ҳам оммалаштиради. Электрон тижорат, CRM ва ERP тизимлари, онлайн тўлов ва логистика платформалари, маълумотлар таҳлили, рақамли маркетинг, булутли сервислар ва электрон давлат хизматлари орқали кичик бизнес ички жараёнларни тежамкор ва шаффоф қилади. Шу билан бирга, рақамли платформа орқали молия, таълим, сертификатлаш, консалтинг ва экспорт хизматларини бирлаштириш инновациянинг тарқалиш тезлигини оширади.

Бешинчи йўналиш – инсон капитали ва тадбиркорлик компетенцияларини кучайтириш. Инновацияни қўллаб-қувватлаш дастурлари кўп ҳолларда техник жиҳатга эътибор қаратади, аммо кичик бизнес учун инновацион фикрлаш, лойиҳа бошқаруви, молиявий режалаштириш, бозор тадқиқоти, брендинг ва интеллектуал мулкни бошқариш кўникмалари ҳам шунчалик муҳим. Шунинг учун таълим муассасалари, бизнес уюшмалари ва амалий ўқув платформалари иштирокида қисқа модулли дастурлар, менторлик тармоқлари ва соҳавий тренинглари тизимини йўлга қўйиш лозим.

Олтинчи йўналиш – кооперация ва кластер механизмларини ривожлантириш. Кичик бизнес кўпинча яққа ҳолда инновация қилишга қийналади. Агар у йирик корхона, таъминотчи, университет, логистика компанияси, сервис провайдер ва экспорт оператори билан бир занжирга уланса, инновацион фаолиятнинг иқтисодий самараси юқори бўлади. Кластер ёндашуви ресурслардан қўшма фойдаланиш, билим алмашиш ва бозорга чиқиш харажатларини пасайтириш имконини беради.

Инновацион фаолиятни қўллаб-қувватлашда асосий муаммолардан бири унинг натижадорлигини тўғри баҳолашдир. Кўп ҳолларда фақат ажратилган маблағ ёки

иштирок этган корхоналар сонига қараб хулоса чиқарилади. Аслида эса инновацион сиёсатнинг сифатини баҳолаш учун натижа ва таъсир кўрсаткичлари тизими зарур.

Биринчи гуруҳ кўрсаткичлар – кириш кўрсаткичлари: инновацияга йўналтирилган инвестиция ҳажми, ўқитилган кадрлар сони, жалб қилинган консалтинг хизматлари, патент ёки лицензия билан ишлаш ҳолатлари. Иккинчи гуруҳ – жараён кўрсаткичлари: маҳсулотни янгилаш даврийлиги, рақамли тизимларни жорий этиш даражаси, кооперация шартномалари, прототип ва синов намунаси ишлаб чиқиш ҳолати. Учинчи гуруҳ – натижа кўрсаткичлари: янги маҳсулот улуши, меҳнат унумдорлиги ўсиши, экспорт географияси кенгайиши, ички бозорда рақобат позициясининг мустаҳкамланиши, фойда маржасининг ўсиши. Тўртинчи гуруҳ – таъсир кўрсаткичлари: ҳудудий бандлик, импорт ўрнини босиш, маҳаллийлаштириш, юқори қўшилган қиймат ва тармоқлараро инновацион алоқаларнинг кучайиши.

Агар ушбу мезонлар асосида мониторинг йўлга қўйилса, инновацион фаолиятни рағбатлантириш дастурлари қисқа муддатли ҳисобот учун эмас, балки узоқ муддатли иқтисодий трансформацияга хизмат қилади. Бу эса кичик бизнесни барқарор ўсиш нуқтасига айлантириш имконини беради.

Хулоса қилиб айтганда, кичик бизнес субъектларининг инновацион фаолиятини ривожлантириш механизмларини такомиллаштириш замонавий иқтисодиёт шароитида стратегик вазифа ҳисобланади. Инновация кичик бизнес учун фақат техник янгилиниш эмас, балки бошқарувни модернизация қилиш, бозорга мослашиш, маҳсулот ва хизматларни диверсификация қилиш ҳамда қўшилган қийматни оширишнинг комплекс воситасидир.

Тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, инновацион фаолиятни чекловчи омиллар молия, инфратузилма, кадр, ахборот ва кооперация соҳаларида намоён бўлади. Шу боис инновацияни қўллаб-қувватлаш бир йўналишли эмас, балки институционал-ҳуқуқий, молиявий, рақамли, таълимий ва кластер механизмларини ўзаро боғлаган ҳолда амалга оширилиши керак. Кичик бизнес учун мақбул модел – бу ресурсга йўналтирилган эмас, натижага йўналтирилган, мониторинг ва бозор алоқалари билан таъминланган интеграциялашган механизмдир.

REFERENCES

1. Suyunov D. X. Corporate governance mechanism: problems and solutions. Monograph // T.: Academia. – 2007. - T. 200.

2. Suyunov, D., and Elmurod Abdusattorovich Khoshimov. "Methodological aspects of assessing the effectiveness of corporate governance in joint-stock companies. Scientific electronic journal" Economics and innovation technologies " 2 (2018).
3. Suyunov D. H. The main problems of corporate governance and ways to solve them //EPRA International Journal of Economic Growth and Environmental Issues (EGEI) ISSN. – S. 2321-6247.
4. Suyunov D. H. The main problems of corporate governance and ways to solve them //EPRA International Journal of Economic Growth and Environmental Issues (EGEI) ISSN. – S. 2321-6247.
5. Davletyarov M. A., Suyunov D., Kenjabaev A. T. Digitalization of the economy: concepts, problems and implementation strategy //Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development. – 2023. – T. 12. – S. 209-218.
6. Davletyarov M. A., Suyunov D., Kenjabaev A. T. state regulation of digital transformation of the economy // American Journal of Business Administration, Economics and banking. – 2023. - T. 9. - S. 145-150.
7. D X Suyunov, N K Ėrmatova. Sifrovaya transformatsiya protsessov upravleniya personalom v kommercheskom banke. Journal of new century innovations 43 (4), 75-78.
8. D.X.Suyunov, A.T.Kenjabayev. Elektron tijorat.darslik. 2023 yil. 450 bet.